

**TADQIQOTINI O'TKAZISH METODIKASI" MAVZUSIDA YOZGAN
MAQOLASI.**

*O'zbekiston respublikasi Ichki Ishlar Vazirligi Akademiyasi 3-o'quv kursi
329-guruh kursanti **Jumageldiyev O'tkirbek**ning "Niqoblanmagan Sovuq Qurollar*

<https://akadmvd.uz/>

tel: +71 265-22-56

+71 265-17-53

Annotatsiya: Maqolada bugungi kunda sovuq qurollarning vujudga kelish tarixi, bugungi kundagi sovuq qurollarning jinoyatchilikdagi tutgan o'rni, sovuq qurollarning turlari, ularning xususiy va umumiy belgilari, bundan tashqari jinoyatchilikning oldini olishda sovuq qurollarni kriminalistik tekshirishning ahamiyati, shuningdek sovuq qurollarni ekspertiza qilishdagi xato va kamchiliklar bayon qilindi. Olingan malumotlarga asoslanib bu muammolarga yechim va xulosalar berildi.

Kalit so'zlar: kriminalistik tekshiruv, sovuq qurollar, jinoyatchilik, kriminalistik texnika, ekspert xulosasi.

Аннотация: В статье описана история появления холодного оружия в наши дни, роль холодного оружия в преступности сегодня, виды холодного оружия, его видовая и общая характеристика, а также значение судебно-медицинской экспертизы холодного оружия в профилактике преступности, а также ошибки и недостатки при экспертизе холодного оружия. На основе полученной информации были даны решения и выводы по данным проблемам.

Ключевые слова: уголовное расследование, холодное оружие, преступление, криминальная техника, заключение эксперта.

Annotation: The article describes the history of the emergence of cold weapons today, the role of cold weapons in crime today, the types of cold weapons, their specific and general characteristics, in addition, the importance of forensic examination of cold weapons in the prevention of crime, as well as errors and shortcomings in the

examination of cold weapons. . Based on the received information, solutions and conclusions were given to these problems.

Keywords: *criminal investigation, cold weapons, crime, criminal technique, expert opinion.*

Kirish:

Mamlakatimizda jinoyatchilikni kamaytirishda, unga qarshi samarali faoliyat olib borishdagi ichki ishlar organlarining vazifalarini belgilash va samarali natijaga erishish uchun ko'plab qonun va normativ huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Huddi shunday qonunlarning asosiy maqsadi ekspert-kriminalistika faoliyati tizimini zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan jixozlash shu bilan birga jinoyatchilikning oldini olishdagi ahamiyatini oshirish kabi bir qator vazifa va maqsadlarni o'z ichiga olgan. Yuqoridagi talablarning amalga oshirilishida eng muhim vazifa sodir etilgan jinoyatlarni "Issiq izidan" tez ochish, samarali tergov qilish va aybdorlarni o'z vaqtida jinoiy javobgarlikka tortishdan iboratdir.

Asosiy qism:

«Sovuq qurol» tushunchasi harbiy fanlar va qurolsozlik tarixida vujudga kelgan va shakllangan. Sovuq qurollar deganda qanday buyumlar nazarda tutiladi? Sovuq qurollarning kriminalistik ta'rifi qanday bo'lishi lozim? – degan savollar ko'plab bahslarga sabab bo'lib kelgan. Soha mutaxassislari sovuq qurollarning o'ziga xos belgilarini turlicha talqin etadilar. Kriminalistika va huquq oldida turgan masalalardan biri tekshirilayotgan obyektning sovuq qurollarga tegishli yoki tegishli emasligini aniqlashdan iborat.

«Sovuq qurol» atamasi tuzilishi, tashqi ko'rinishi va ishlatish usullariga ko'ra turlicha bo'lgan buyumlarni qamrab oladi. Sud-tergov amaliyotidan ma'lum bo'lishicha, biror narsaning sovuq qurollarga taalluqliligini aniqlashda surishtiruvchi, tergovchi sud yoki ekspertlar faqat deduktiv usul – umumiydan xususiyga o'tish usulidan foydalanadilar, ya'ni avval narsaning sovuq qurollarga taalluqliligini aniqlab olib, so'ng bu narsaning turi va namunasi xususida so'z yuritadilar.

Tekshirilayotgan obyektning sovuq qurol ekanligini nima belgilaydi? Tarixan tirik nishonni tan jarohati yetkazib shikastlantiradigan qurollar ishlatilish usuliga ko'ra

quyidagilarga bo'lingan:

- qo'l qurollari. Bunda odam-qurol-obyekt o'zaro ta'sirda bo'ladi;
- otuvchi qurollar. Muskul kuchi yordamida ishlatiladigan qurollardir (masalan, bumerang, sopqon);
- mexanik qurollar. Kamon, arbalet yoki «pichoq» deb atalgan (bu quroldan tig' uchib chiqadi va uzoq masofaga otiladi) maxsus qurollardir;
- pnevmatik qurollar. o'qotar qurollar;

Rossiyalik olim Y.N.Tixonov bir qancha mualliflar tomonidan berilgan ta'riflarni va belgilarni o'rganib chiqib, sovuq qurollar quyidagi belgilar yig'indisiga ega bo'lishi kerak degan xulosaga keladi:

1. Umumiy belgi:
 - hujum qilishga yoki faol himoyalanişga mo'ljallanganligi;
2. Maxsus belgilar:
 - xavfli tan jarohatlarini bevosita yetkazish uchun maxsus tayyorlanganligi; – bevosita ishlab chiqarishda yoki xo'jalik-turmushda ishlatish uchun mo'ljallanmaganligi;
 - tuzilishi, shakli, o'lchami va materiallari tan jarohati yetkazish imkonini berishi;
 - jarohat yetkazish uchun inson muskullari kuchining ishlatilishi; – shikastlovchi ta'siriga ko'ra chopuvchi, kesuvchi, sanchuvchi, chopuvchi-sanchuvchi, chopuvchi-kesuvchi, kesuvchi-sanchuvchi, chopuvchikesuvchi-sanchuvchi, uruvchi-majaqllovchi yoki murakkablashtirilganligi.

Alomatlarning ushbu yig'indisi eng ma'qul to'plam hisoblanadi. Yuqorida aytilgan belgilarning barchasini yig'ib va umumlashtirib sovuq qurollarga quyidagicha ta'rif berish mumkin: Hayot uchun bevosita xavfli bo'lgan tan jarohati yetkazish maqsadida maxsus tayyorlangan, jarohat yetkazish uchun inson muskullari, siqilgan prujina va tortilgan kamon tori kuchidan foydalaniladigan, bevosita ishlab chiqarishda, xo'jalik-turmushda va boshqa maxsus ishlarda ishlatish uchun mo'ljallanmagan, hujum qilish va faol himoyalaniş uchun mo'ljallangan chopuvchi, kesuvchi, sanchuvchi, chopuvchisanchuvchi, chopuvchi-kesuvchi, kesuvchi-

sanchuvchi, chopuvchi-kesuvchi-sanchuvchi, uruvchi-majaqlovchi murakkablashtirilgan narsalarga sovuq qurollar deyiladi.

Sovuq qurollarni tasniflash tizimi borasida kriminalist-olimlar orasida turli bahs va munozaralar mavjud. Bizning fikrimizcha, Y.N.Tixonovning sovuq qurollarni tasniflash tizimi eng to'liq tizim hisoblanadi. Bu tizimga ko'ra, sovuq qurollar quyidagicha tasniflanadi.

1. Mo'ljallangan maqsadiga ko'ra:

a) jangovar-harbiy qurollar. Bunga aholida saqlanayotgan qurollar va ichki ishlar idoralari (politsiya)ning qurollari kiradi;

b) ov qurollari;

v) kriminal qurollar.

2. Tayyorlash usuliga ko'ra:

a) zavodda tayyorlangan;

b) ustalar tomonidan tayyorlangan;

v) qo'lbola usulda tayyorlangan.

3. Tayyorlangan joyiga ko'ra:

a) yurtimizda ishlab chiqarilgan qurollar;

b) chet ellarda ishlab chiqarilgan qurollar.

4. Umumiy tuzilishiga ko'ra:

a) standart, ya'ni biror millatning an'anaviy qurollari namunalari va harbiy qo'shnlarda qabul qilingan tarixiy nusxalariga mos keluvchi qurollar;

b) nostandart, ya'ni tarixiy nusxalarga mos kelmaydigan, odatda jinoyatchilar orasida foydalaniladigan qurollar;

v) tipik bo'lmagan qurollar. Bunday qurollar ikki turga bo'linadi: sovuq qurolning hamma xususiyatlariga ega bo'lgan, lekin hech qaysi sovuq qurol turiga o'xshash bo'lmagan qurollar hamda niqoblangan qurollar (masalan, hasa-qilich).

5. **Shikastlashiga ko'ra:** Chopuvchi, kesuvchi, sanchuvchi, chopuvchi-sanchuvchi, chopuvchikesuvchi, kesuvchi-sanchuvchi, chopuvchi-kesuvchi-sanchuvchi, uruvchimajaqlovchi.

6. Tuzilishi, ushlash joyi, boshqarish va harakatlantirish usullariga

ko'ra:

a) tig'li (shikastlovchi qismi tig'li bo'lgan) qurollar;
b) tig'siz (uruvchi-majaqlovchi) qurollar;
v) murakkablashtirilgan qurollar (kastet-pichoq, tig'li va tig'siz qurollarning birikmalari);

g) otiluvchi sovuq qurollar:

Sovuq qurollar ekspertizalari o'ziga xos xususiyatlariga ega. Masalan, birorta narsani sovuq qurollarga tegishli deb aytish uchun, avvalo, bu narsaning sovuq qurollarning biror turi, ko'rinishi, namunasiga tegishliligi aniqlab olinadi, ya'ni narsaning xususiyatlari to'liq o'rganiladi. So'ngra sovuq qurolligi oldindan aniq bo'lgan boshqa anjomlar bilan yoki sovuq qurol deb hisoblanmagan, ammo sovuq qurolning barcha belgi va xossalari ega bo'lgan narsalar bilan taqqoslab ko'riladi.

Sovuq qurollar ekspertizasi o'tkazilganda ekspert-kriminalistik tadqiqotlarning barcha bosqichlari bosib o'tiladi. Bunda alohida tadqiqotlar, taqqoslash tadqiqotlari, olingan natijalarni baholash hamda yakuniy xulosa chiqarish nazarda tutiladi.

Dastlabki tadqiqotlar bosqichi. Ekspert ekspertiza uchun materiallarni olgandan so'ng tergov organlarini qiziqtiruvchi savollarni aniqlab oladi. Ekspertiza tayinlash haqidagi qarorda savollar turlicha qo'yilishi mumkin, ammo ularning asl mazmuni asosan quyidagicha bo'ladi:

1) tadqiqotga taqdim etilgan buyum (obyekt) sovuq qurollar turkumiga taalluqlimi;

2) bu buyum sovuq qurollarning qanday turiga mansub.

Ekspert birinchi galda daliliy ashyolarning haqiqiyligiga ishonch hosil qilishi kerak. Berilgan obyektlarning haqiqiyligiga salgina shubha tug'ilsa, ekspertiza tayinlagan shaxsdan qo'shimcha ma'lumotlar talab qilinishi kerak.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 68-moddasiga binoan ekspert o'zi o'tkazayotgan ekspertiza predmetiga tegishli jinoiy ish materiallari bilan tanishish huquqiga ega. Bunday materiallarga daliliy ashyoni ko'zdan kechirish bayonnomasi, daliliy ashyo sifatida qo'shib qo'yish haqidagi qaror,

ba'zi hollarda esa voqea joyini ko'zdan kechirish bayonnomasi kiradi.

Alohida tadqiqotlar bosqichi. Ko'zdan kechirishdan maqsad aynan shu buyumning boshqa shunday buyumlar bilan bir xilligini aniqlovchi alomatlarini topishdan iborat. Ko'zdan kechirishda buyumning o'ziga o'xshash buyumlardan farqlovchi alomatlariga ham e'tibor beriladi. Bunday alomatlar jumlasiga: o'lchamlar, rang, yozuvlar ko'rinishidagi alohida xususiyatlar, birorta qismning nuqsonlari kabilar kiradi. Ekspert aniqlagan alohida xususiyatlar nafaqat xulosa matnida, balki ekspertiza xulosasiga ilova qilinadigan suratli jadvallarda yoki fotosuratlar orqali qayd qilingan bo'lishi kerak.

Sovuq qurollar shakli, o'lchamlari, tuzilishi, individual alomatlarini aniqlash uchun ko'zdan kechiriladi. Bunda qurolning uni aynan sovuq qurol sifatida ifodalovchi guruhiiy alomatlariga o'xshash buyumlar orasidan ajratib olish imkonini beruvchi individual alomatlariga e'tibor berish kerak. Tadqiqotlarda o'rganilayotgan buyumni kattalashtirib fotosuratga olish kerak. Ayniqsa, undagi alohida alomatlar rusum (marka) belgilari, seriya va nomerlari, yorliqlar, timalishlar, turli yozuvlar va hokazolar kattalashtirib suratga olinishi kerak. Fotosuratga olishning holatlari va sharoitlari ekspert xulosasida qayd qilinadi, tayyorlangan fotosuratlar esa fotojadvalga yelimlanadi, ularga izoh beriladi va ekspert imzosi hamda muhr bilan tasdiqlanadi.

Sovuq qurollar va ularning qismlarini o'lchashda chizg'ich, o'lchov tasmasi (ruletka), shtangensirkul va transportir kabi o'lchov asboblardan foydalaniladi. Barcha katta o'lchamdagi qismlar 1 mm gacha, tig'ning, to'sqichning va dastaning qalinligi 0,1 mm gacha aniqlikda o'lchanadi.

Tig'li qurolida quyidagilar o'lchanadi:

- to'g'ri o'q bo'yicha umumiy uzunligi;
- tig'ining umumiy uzunligi;
- tig'ning asosi va o'rtasidagi kengligi;
- tig'ing qalinligi;
- muhra qiya qismining to'g'ri chiziq bo'yicha uzunligi;
- tig' damining uzunligi (tig' tovonidan uning uchigacha o'lchov tasmasi yordamida o'lchanadi);

– har bir o‘yiq (ariqcha)ning kengligi va uzunligi;

– tig‘ tovonining uzunligi;

– tig‘ damining qalinligi;

– dastaning uzunligi, uning o‘rta qismidagi qalinligi, shuningdek, uning eng kichik va eng katta kengligi, qalinligi;

– dasta ostki halqasining, poynakning uzunligi va qalinligi;

– tayanch yoki to‘siqning uzunligi, kengligi va qalinligi.

Agar qurolning tig‘i ikki damli yoki ikki tomonlama o‘tkirlangan, ya’ni dudama bo‘lsa, u holda oriyentirlash dasta, tayanch (chegaralagich)ning shakliga yoki rusum belgilarining joylashishiga qarab amalga oshiriladi.

Odatda, rusum belgilari tig‘ning chap tomonida, tig‘ning uchidan dastaga tomon tushiriladi, o‘ng tomonida bo‘lsa, aksincha, dastadan tig‘ uchiga tomon tushiriladi, tig‘ tovonidagi ko‘ndalang yozuvlar esa qurolning chap tomonida pastdan yuqoriga, o‘ng tomonida esa yuqoridan pastga yo‘nalgan bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Forensic Handwriting Examination and Human Factors: Improving the Practice Through a Systems Approach (*The Report of the Expert Working Group for Human Factors in Handwriting Examination* 2020 Fevral);
2. “Kriminalistika darslik”;
3. “Sud ekspertizasi to‘g‘risida”gi qonun (1.06.2010 y. 250-sonli O‘RQ);
4. “Jinoyat-protsessual kodeksi”.
5. “Sovuq qurollarning kriminalistik tadqiqoti”(T.B.Mamatqulov)

INTERNET SAYTLARI

1. **<http://akadmvd.uz>** (Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси)
2. **[http:// www.academy.uz](http://www.academy.uz)** (Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси)